

Kljub pomanjkljivostim, ki jih imajo vedno prve raziskave, so podobne zgodovinske študije potrebna stopnja do poglobljene zgodovinske raziskave povojnega jugoslovanskega razvoja. Medtem ko so ekonomisti, politologi in pravniki o tem razvoju napisali že številne študije, lahko zgodovinske preštujemo na prste ene roke.

Ocenjevana knjiga je magistrsko delo, s katerim je Boro Majdanac končal leta 1981 podiplomski študij na Filozofski fakulteti v Beogradu. Izšla je v posebni številki arhivskega glasila društva arhivskih delavcev Srbije, kar ni v navadi pri takšnih slovenskih ustanovah, čeprav je avtor arhivski delavec.

Jože Prinčič

Ljubiša Korać, *Organizacija federacije u socijalističkoj Jugoslaviji 1943—1979*, Arhiv Jugoslavije/Globus, Zagreb 1981, 488 str.

Zanimanje družbe, od posameznikov pa do vrhov družbenopolitičnih organizacij, za povojni razvoj jugoslovanske države in družbe je v zadnjih letih precej naraslo, vendar lahko povsem upravičeno pričakujemo, da bo še večje. Od zgodovinarjev in zgodovinpisja se že zdaj zahtevajo monografije o povojnem političnem in ekonomskem razvoju, s katerimi naj bi se v številnih primerih razjasnjevali trenutni aktualni družbeni problemi socialistične Jugoslavije. Takšno aktualno vprašanje je tudi federacija, odnosi v federaciji, njene pristojnosti in funkcije, njen razvoj na osnovi avnojskih sklepov itd. Seveda pa odgovora po »hitrem postopku« zgodovinpisje ne more dati, saj temelji pravo zgodovinarsko delo predvsem na virih, to je arhivskemu gradivu. To delo na arhivskem gradivu pa ne zahteva le časa in trdega dela, marveč v prvi vrsti urejene arhive z dostopnim gradivom. Vendar pa je potreben še en bistven pogoj, da »je pri interpretaciji arhivskih dokumentov in za razumevanje dogajanja, na katerega se ti nanašajo, zelo pomembno poznavanje ustvarjalca gradiva, pogojev in okoliščin, v katerih je arhivsko gradivo nastajalo«. Za uspešno delo arhivskega gradiva je namreč v prvi vrsti pomembno vprašanje, kateri so bili ustvarjalci tega gradiva, kakšen je bil njihov razvoj, pristojnosti, poslovanja itd.

Odgovor na to vprašanje, kdo je ustvarjal gradivo fondov zveznih organov naše države, ki jih hrani predvsem Arhiv Jugoslavije v Beogradu, je v knjigi Ljubiše Koraća, ki podaja pregled vseh organov federacije v socialistični Jugoslaviji. To je knjiga, ki je izredno koristen pripomoček pri proučevanju povojnega razvoja vseh področij družbenega življenja v Jugoslaviji, saj daje »osebne izkaznice« vseh organov federacije od leta 1943 dalje, ko se je federacija v resnici začela graditi.

S tem delom je torej dobilo zgodovinpisje, ne samo zgodovinpisje, ampak tudi druge stroke, ki se ukvarjajo z vprašanji države in družbe pri nas, odlično pomoč pri proučevanju in prikazovanju razvoja političnega in gospodarskega življenja po vojni. To je še zlasti pomembno zato, ker je bil razvoj socialistične Jugoslavije zelo dinamičen, saj je bil v 29 letih (od 1946 do 1974) ustavni sistem spreminjan, ali bolje dopolnjevan in nadgrajevan kar trikrat, da o drugih spremembah, ki so izhajale iz ustavnih sprememb, niti ne govorimo. Družbeni razvoj,

ki ga je doživela Jugoslavija po osvoboditvi, in kateremu so se ustave, sprejete na vsakih deset let, v resnici prilagajale, je namreč zahteval tudi neprestano spreminjanje in prilagajanje državne organizacije.

Avtor je pri pisanju svoje zelo obsežne študije izhajal iz dejstva, da je razvoj državne organizacije eden od najpomembnejših elementov državnega, političnega in kulturnega razvoja vsake družbe in države in je zato sestavni del njihove politične, državnopravne in kulturne zgodovine. Državno organizacijo razume dvojno: prvič kot izraz volje in interesov vladajočega razreda v določenem prostoru in času, pri čemer iz tega pravila ne izdvaja tudi državne organizacije nove, socialistične Jugoslavije, in drugič kot sistem, zbir organov, ki izvršujejo državno oblast. Koračeva študija se ukvarja zlasti s tem drugim vidikom pojma državne organizacije in prikazuje vse organe državne oblasti, od zakonodajnih dalje, skozi njihov razvoj.

Delo zajema proučevanje razvoja zveznih organov, to je tistih, v ožjem smislu, prek katerih je federacija, to je v smislu državne centralne oblasti, v določenem obdobju vršila svoje pravice in dolžnosti. Kot začetek delovanja organov in organizacije federacije, je avtor vzel drugo zasedanje AVNOJ, kajti ne le, da so sklepi, sprejeti na tem zasedanju, dejansko postavili federativno ureditev države, ampak so od tedaj dalje tudi obstojali vsi osnovni organi oblasti, značilni za državo, od zakonodajne pa do izvršilne, to je vlade — NKOJ.

Avtor je obravnaval organizacijo federacije, razdeljeno na pet obdobj, kot mejniki periodizacije so mu služile ustave, sprejete v Jugoslaviji po vojni. Prvo obdobje je zajelo čas od drugega zasedanja AVNOJ do sprejetja prve ustave FLRJ januarja leta 1946, nato pa je vsako obdobje omejeno z ustavami oziroma ustavnim zakonom leta 1953 (2. obdobje: 1946—1953, 3. obdobje: 1953—1963, 4. obdobje: 1963—1974, 5. obdobje: po letu 1974 do 1978). Seveda pa te periodizacije ne moremo razumeti statično, kajti vsak problemski sklop v knjigi ima še svojo posebno periodizacijo, tako pač, kot se je kazala skozi razvoj posameznih organov federacije. Tako so se na primer izvršilni organi razvijali v dveh različnih obdobjih, do leta 1953, ko je vlada opravljala izvršno in hkrati upravno funkcijo in nato od sprejema ustavnega zakona v začetku leta 1953, ko vrši izvršno funkcijo v političnoizvršnem smislu Zvezni izvršni svet. Prav tako je šel tudi razvoj »šefa države« skozi tri obdobja: do januarja 1953 je kolegialni organ — Prezidij narodne skupščine FLRJ, od 1953 do 1971 je funkcijo šefa države opravljal individualni organ — predsednik republike (Tito), od 1971 pa sta opravljala funkcijo šefa države v resnici dva organa — Predsedstvo SFRJ (kolektivni organ) in predsednik republike (individualni organ).

Pri proučevanju in prikazovanju razvoja organov federacije je avtor delal po določeni shemi. Vsak organ je prikazal od ustanovitve do ukinitve oziroma do konca delovanja ali do preimenovanja, podal njegovo organizacijo, položaj in funkcijo ter njegove naloge in delokrog.

Knjiga je razdeljena na šest poglavij, v katerih je obdelanih šest skupin zveznih organov, razvrščenih po njihovih funkcijah, nalogah in vlogi v izvrševanju pravic in nalog federacije. Ti zvezni organi so: 1. najvišji organi oblasti — zakonodajni organi, to je skupščina, 2. šef države, 3. izvršni organi, 4. organi uprave in ostali zvezni organi, 5. ostali zvezni organi, to so sodni organi, 6. organizacije in telesa federacije ter posebni organi.

Federacija v Jugoslaviji po vojni se kaže kot zapletena organizacija na eni in kot razvita na drugi strani, kar je oboje posledica nenehnega dinamičnega razvoja. Ena od značilnosti so pogoste in temeljite spremembe tako celote kot posameznih organov, pri čemer so pred drugimi upravni organi. Najvišji organ oblasti v državi — skupščina federacije, je v vsem obdobju od leta 1943 do 1974 kar sedemkrat spremenila naziv in svojo notranjo sestavo, v čemer se je kazal značaj družbenih odnosov in družbene ter državne strukture SFRJ v posameznem obdobju. Še bolj se kaže dinamika razvoja ter zapletenost v organih uprave, to je v državnem aparatu v ožjem smislu. Ti so doživljali z razvojem jugoslovanske družbe in države v bistvu največ sprememb oziroma so imele te spremembe v določenem pogledu globlji pomen. Tako je na primer značilna reorganizacija zveznih organov uprave leta 1950 in 1951, ki je bila znanilec širših družbenih sprememb v smeri deetatizacije, decentralizacije, demokratizacije in razvoja samoupravljanja. Zvezni organi uprave so se spreminjali nekako vsaka štiri leta.

Seveda pa prav dinamičnost razvoja organizacije federacije otežuje njeno proučevanje, prav tako predstavlja nenehen razvoj posameznih organov težavo pri proučevanju določene problematike povojnega razvoja, kajti brez vedenja o obstoju, načinu organiziranja in delovanja posameznega organa, zadolženega za neko področje družbenega življenja, se ni mogoče uspešno lotevati proučevanja povojne zgodovine.

Delo, ki je pravi dosežek, kot ga je označila v predgovor dr. Sida Marjanović, direktorica Arhiva Jugoslavije, to je ustanova, ki je ena od izdajateljev te knjige, temelji na gradivu, objavljenem v uradnih listih, do zdaj objavljenem gradivu iz delovanja zveznega skupščinskega telesa (stenografske beležke), predvsem pa na obsežnem gradivu Arhiva Jugoslavije.

Za to delo Ljubiše Koraća je zato vsekakor mogoče reči, da izhaja iz arhiva oziroma arhivskega gradiva in se po svojem namenu spet vrača v arhiv, ali natančneje na delo v arhivih. Knjiga je namreč izreden pripomoček, ne le za proučevanje delovanja državnega organizma kot celote, marveč tudi za proučevanje posameznih organov, ki so delovali v nekem obdobju, tako da služi vsem, ki »brskajo« pa arhivskem gradivu teh organov. Teh pa bo vedno več, čim bolj se bo kazala večja potreba po zgodovinopisnem prikazovanju povojnega razvoja.

Ker je Koraćevo delo omejeno le na prikaz organov federacije, pri čemer pa ne predstavljajo le-ti državne organizacije, ampak tudi republiški, pokrajinski in lokalni organi oblasti, predstavlja lahko to delo svojevrsten napotek in izziv tudi arhivistom in zgodovinarjem v republikah, konkretno v Sloveniji, da bi se skupaj lotili podobnega prikaza za delovanje organizacije državne oblasti Slovenije po vojni (od leta 1944 dalje). Pogoji za takšno delo vsekakor so, zanimanje izvajalcev in tudi uporabnikov mora tudi biti. Končno velja tudi za takšno delo izrek »brez muje se še čevelj ne obuje«.

Na koncu je potrebno izreči priznanje še založbi ČGP Delo, TOZD Globus, ki je izdala to knjigo, čeprav ni toliko zanimiva zanje kot knjigotržno blago, je pa zelo koristna za celo vrsto uporabnikov. Kot pomagalo pri uporabi knjige, je objavljen tudi register vseh zveznih organov, ki se pojavljajo v knjigi.

Delo pa ne služi le arhivistom in zgodovinarjem pri urejanju gradiva in proučevanju zgodovine, ampak tudi ustavnopravnikom, in ne nazadnje bi se

iz nje lahko družbenopolitični delavci seznanili, kako je funkcionirala federacija, oziroma kako se je ta državni organizem, na katerega prisegamo, razvijal. Iz organizacije federacije socialistične Jugoslavije, njenega razvoja in dosedanjih izkušenj se je namreč mogoče marsičesa naučiti, kajti tudi za to področje velja pravilo, da se na napakah učimo. Zavedati pa se je potrebno tudi, da postaja razvoj po vojni, ki doživlja štiridesetletnico, zgodovina v pravem pomenu besede, a po znani krilatici, da je zgodovina učiteljica življenja.

Zdenko Čepič